

فصلنامه دانش انتظامی سمنان ، دوره نهم ، شماره سی و سوم ، پاییز ۱۳۹۸

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۵/۳۰

تاریخ بازنگری نهایی مقاله: ۱۳۹۸/۰۸/۳۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۰۹/۰۳

صفحات: ۸۲ - ۵۷

مبانی نظری رویکردها و ابعاد جامعه اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری

مهدی یعقوبی^{۱*}، ناصر فخاری^۲

چکیده

با آغاز دهه چهارم انقلاب با عنوان دهه پیشرفت و عدالت و فراهم شدن بسترهای لازم، بازخوانی مبانی نظری مقام معظم رهبری در حوزه رویکردها و ابعاد جامعه اسلامی در قالب طراحی و تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در دستور کار ناچا قرار گرفت.

از آنجا که تعیین سیاست‌های کلان ناچا در طراحی نهایی این الگو نیز که به عنوان سند بالادستی تمام سیاست‌ها و برنامه‌های آتی این نیرو کشور قرار خواهد گرفت، ضرورتاً باید ملهم از اندیشه و خط‌مشی‌های رهبری باشد. به این منظور، پژوهش حاضر با هدف پر کردن چنین خلأ و ضرورتی درصدد تبیین این مبانی با محوریت اندیشه معظم له که در قالب الگوی خط‌مشی گذاری اسلامی ایرانی پیشرفت بر آمده است .

نتیجه این که این الگوی منظومه‌ای است گفتمانی دارای ابعاد مختلف که در بُعد فرهنگی به دنبال مقولات کلان «هویت اسلامی - انقلابی» و «سبک زندگی» است، در بُعد اجتماعی به دنبال مقولات کلان «جامعه اسلامی» و «عدالت اجتماعی» است، در بُعد اقتصادی به دنبال مقوله‌ی کلان «اقتصاد مقاومتی» ، در بُعد آموزش، علم و فناوری به دنبال مقولات کلان «پیشرفت علم و فناوری» و «تحول در نظام آموزشی» است، در بُعد سیاست داخلی به دنبال مقولات کلان «مردم‌سالاری دینی» و «ثبات و آرامش سیاسی» است و در بُعد سیاست خارجی به دنبال مقوله‌ی کلان «عزت اسلامی» است.

واژگان کلیدی: جامعه اسلامی ، ایرانی، آیت‌الله خامنه‌ای، مبانی نظری منظومه فکری ، نظریه‌پردازی.

arikememari94@gmail.com

^۱- دانشجوی دکتری معماری. رئیس دفتر تحقیقات کاربردی فاسمنان (نویسنده مسئول)

^۲- دکتری مدیریت دولتی

مقدمه

عصر حاضر که آن را عصر مدرن می‌خوانند، حائز ویژگی‌های مختص خود بوده و عقلانیت حاکم بر آن می‌کوشد تا مختصات خود را بر همه جوامع تحمیل نماید. در چنین شرایطی، جوامع مستقل که معتقد به لزوم حفظ ویژگی‌های عقیدتی و نظام فکری خاص خود هستند مورد تهاجم فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و نظامی قرار می‌گیرند. در این میان، بررسی مبانی نظری و منظومه فکری مقام معظم رهبری متناسب با مقتضیات بومی به‌عنوان نقشه راه جمهوری اسلامی و عامل وحدت عمل می‌کند که موجب دفع حملات و مقابله با تهاجمات نظام‌های معارض است.

در میان منابع مختلف برای استخراج این مبانی، منویات رهبر انقلاب اسلامی به‌عنوان سیاست‌گذار کلان کشور که به‌موجب قانون اساسی، قریب به ۳۰ سال سکان هدایت کشتی نظام اسلامی را به دست گرفته است، منبعی عظیم و بی‌بدیل در اختیار اندیشمندان است که البته استفاده از آن در عرصه‌های علمی و نظری بسیار کمتر از ظرفیت آن بوده است؛ از طرفی با توجه به تجربه شگرف انقلاب اسلامی و شکل‌گیری گفتمانی جدید در عرصه جهانی و در میان ملت‌های آزاده - علی‌رغم تلاش تمامی مستکبران عالم برای خاموش کردن چراغ انقلاب - عملاً نیز توانمندی ولایت‌فقیه در ایجاد تحول اجتماعی اثبات شده است. بر اساس اصل ۱۱۰ قانون اساسی، تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران بر عهده رهبری است، لذا خط‌مشی‌های کشور در بخش‌های مختلف باید مبتنی بر منظومه فکری و اندیشه راهبردی ایشان تدوین شود. در همین رابطه آیت‌الله خامنه‌ای در آبان ماه ۱۳۸۰ فرموده‌اند: «مهم‌ترین کار رهبری، تعیین جهت‌گیری‌های کشور از طریق سیاست‌های کلان است، لذا تمامی قوانین، مقررات و عملکردها در نظام اجرایی، باید هماهنگ و در راستای این سیاست‌ها تنظیم شوند. در واقع حضور رهبری در همه بخش‌های کشور، به معنای حضور سیاست‌های رهبری است که باید با دقت اجرا شود. مرور سال‌های انقلاب نشان می‌دهد که در گذشته هر جا به این سیاست‌ها توجه شده، کشور سود کرده و هر جا بی‌توجهی صورت گرفته، کشور متضرر شده است. رهبر انقلاب معتقدند؛ همچنان که یک قانون تا وقتی قانون است، مخالفت با آن جایز نیست؛ سیاست‌ها هم که در حد قانون اساسی هستند و از قوانین جاری بالاترند، تا وقتی تغییر پیدا نکرده، نباید نقض شوند و فقط در محافل علمی و تخصصی و بدون فضا سازی عمومی می‌تواند مورد بحث و بررسی قرار گیرد».

بیان مسئله

اگر همه تلاش‌ها برای رفاه و آسایش انسان و زندگی آبرومندانه‌ی اوست، پس نباید در فرآیند عمل اقتصادی، برنامه‌ها و سیاست‌ها به فراموشی سپرده شود. انسان و سعادت بشر باید هدف غایی هر برنامه‌ی توسعه باشد و هیچ برنامه‌ای نمی‌تواند بدون توجه به هدف غایی خود پیشرفت استواری داشته باشد محمودی، (۱۳۸۸: ۷۹۸). درعین حال انسان، هم ابزار و هم هدف توسعه است. لذا الگوهای جدیدی تحت عنوان «توسعه انسانی» مطرح شد. در برداشت جدید از جامعه توسعه یافته استدلال می‌شود که نه فقط رشد اقتصادی و تولید ثروت، حتی توزیع عادلانه ثروت نیز به‌تنهایی تأمین‌کننده‌ی زمینه رفاه و خوشبختی انسان‌ها و فراهم‌کننده‌ی توسعه بشری نیست، به‌طوری‌که انسان‌ها می‌توانند توأم با ثروت، دارای احساس بدبختی و عدم رفاه باشند (نوبخت و دیگران، ۱۳۹۰: ۲۱۷). در همین زمینه رهبر انقلاب

معتقد است وقتی انقلاب اسلامی یا یک فکر جدید مثل حکومت اسلامی شکل می‌گیرد باید واژگان و مفاهیم خود را همراه داشته باشد تا هماهنگی فکری و عملی بین مبانی و جهان‌بینی جامعه به وجود بیاید.

بررسی پژوهش‌های پیشین در خصوص اندیشه رهبر انقلاب در باب جامعه اسلامی ایرانی، نشانگر بخشی از الزامات و شرایط علمی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، معنوی و رفتاری است که با مطالعه بخش محدودی از بیانات یا سیاست‌های ابلاغی ایشان به‌دست‌آمده است. ضمن اینکه ارتباط میان این ابعاد موردپژوهش قرار نگرفته است.

واقعیت این است که همه جوامع برای تحقق سریع، آسان و تضمین‌شده‌ی آرمان‌ها و اهداف متعالی و بلند خود، نیازمند الگویی همه‌جانبه هستند. بدیهی است حصول رفاه، امنیت، ثروت و سایر شاخص‌های توسعه بدون تدوین یک نقشه‌ی راه جامع و کامل، امکان‌پذیر نیست. از این‌رو، دستیابی به پیشرفت در ابعاد مادی و معنوی، الزاماً نیازمند طراحی الگویی ایدئال است. در کشور ما نیز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به‌عنوان یک ایده مطرح‌شده و تلاش صاحب‌نظران و خبرگان در مجموعه‌های مختلف فکری و برنامه‌ریزی بر این است تا الگوی بومی پیشرفت را که دارای دو ساحت اسلامیت و ایرانی‌ت است نظریه‌پردازی و طراحی نمایند (قربی و قیصری، ۱۳۹۱: ۹۰۳)، لیکن پژوهش‌های پیشین به یک الگوی جامعی که همه‌ی ابعاد و زوایای پیشرفت را به‌صورت یکپارچه، منسجم و هماهنگ به تصویر بکشد نینجامیده و صرفاً به زوایای گوناگون پیشرفت از جمله سبک زندگی اسلامی ایرانی، تمدن نوین اسلامی، جایگاه عدالت، جایگاه محرومین، اعتمادبه‌نفس ملی، مدیریت جهادی، اقتصاد مقاومتی، چالش‌ها و موانع، نقش فرهنگ، نقش معنویت، اقتصاد مقاومتی، راهبردهای دفاعی و امنیتی و مسائلی از این‌دست پرداخته‌اند. اهمیت پژوهش حاضر در پر کردن خلأ الگوی جامع مبتنی بر اندیشه رهبری است که می‌تواند به ایجاد پارادایم مشترک در میان نخبگان بر روی شاخص‌ها، مفاهیم، مقولات و روابط میان آن‌ها در پیشرفت اسلامی ایرانی حول اندیشه رهبر انقلاب منجر شود.

برای تحقق جامعه نمونه بر اساس مقتضیات اسلامی و ایرانی باید به یک الگو رسید. مقدمه تدوین الگو، شناخت منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان رهبر و سیاست‌گذار کلان کشور است. ایشان تدوین این نقشه را مکرراً مورد سؤال قرار داده‌اند، به این مضمون که: نقشه‌ی پیشرفت اسلامی ایرانی چیست و باید دارای چه ابعاد و زوایایی باشد.^۳

رهبر معظم انقلاب اسلامی در زمینه اهمیت طراحی الگوی پیشرفت معتقدند؛ الگوی اسلامی ایرانی یک نقشه‌ی جامع است. بدون نقشه‌ی جامع، دچار سردرگمی خواهیم شد؛ همچنان که در گذشته، به حرکت‌های هفت و هشتی، بی‌هدف و زیگزاگ مبتلا بودیم و به این در و آن در زدیم. گاهی یک حرکتی را انجام دادیم، بعد گاهی ضد آن حرکت و متناقض با آن را هم در زمینه‌ی فرهنگ، هم در زمینه‌ی اقتصاد و در زمینه‌های گوناگون انجام دادیم! این به خاطر این است که یک نقشه‌ی جامع وجود نداشته است. این الگو، نقشه‌ی جامع است؛ به ما می‌گوید که به کدام طرف، به

^۳ آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار استاید و دانشجویان دانشگاه‌های شیراز، ۱۳۸۷/۰۲/۱۴

کدام سمت و برای کدام هدف در حال حرکت هستیم.^۴ رهبر معظم انقلاب اسلامی در مورد ضرورت این الگو می‌فرمایند؛ نخبگان و مراکز تحقیقاتی دانشگاهی باید مدل‌سازی و الگوسازی را متناسب با جغرافیا، تاریخ و امکانات کشور، مورد بحث و بررسی قرار دهند و مسیر پیشرفت را ترسیم کنند.^۵

۱. واقعیت این است که عدم تبعیت از سیاست‌ها و گفتمان‌های رهبری، موجب چندصدایی در کشور و خدشه به اصل حیاتی وحدت امت اسلام و همچنین منافع ملی خواهد شد. عدم وحدت کلمه و عدم تبعیت از گفتمان رهبری نظام، آسیب‌هایی برای جامعه خواهد داشت که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:
  ۲. تضاد و تفاوت در برداشت‌ها، تحلیل‌ها، راه‌حل‌ها و برنامه‌ها
  ۳. عدم هم‌راستایی و هم‌افزایی ظرفیت‌ها و در نتیجه عدم صرف منابع در جایگاه واقعی و اتلاف ظرفیت‌های مثبت کشور
  ۴. باز شدن راه نفوذ دشمن
  ۵. فراموش شدن اهداف اصلی و جایگزین شدن مسائل اصلی با فرعی
  ۶. فراهم شدن زمینه‌های سوءاستفاده و توجیه‌گری فاسدان، اغواگران، قدرت‌طلبان و منحرفین
  ۷. از دست رفتن فرصت‌ها و بروز تهدیدها و در نتیجه فرسایش در مسیر پیشرفت و کاسته شدن از سرعت آن

لذا برای ورود به بحث مبانی و ابعاد جامعه اسلامی، خلأ شناخت جامع و یکپارچه ابعاد و زوایای پیشرفت در جهان عقاید ذهنی و تجربی رهبر انقلاب به‌عنوان ایده پرداز تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، یکی از نشانه‌های ضرورت انجام پژوهش در این زمینه است.

ضرورت و اهمیت این گفتمان در زمان حاضر در این است که ردیابی و شناسایی ابعاد، مقولات، مفاهیم و شاخص‌های پیشرفت در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای می‌تواند راهنمای تدوین جامعه اسلامی ایرانی قرار گیرد.

همچنین دستاوردهای حاصل از نتایج آن، می‌تواند با فراهم آوردن زمینه‌های مشخص، مساعدت لازم برای تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در زمینه پیشرفت را برای تحقق اهداف ملی موردنظر مرتبط با این الگو ایجاد نماید. آن‌گونه که رهبر انقلاب فرموده‌اند؛ دستور کار قطعی نظام جمهوری اسلامی، پیگیری الگوی تمدن جامعه اسلامی ایرانی است. این الگو، سندی فرادستی در جهت‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های کشور خواهد بود و قاعدتاً هماهنگ‌کننده تمامی خط‌مشی‌های حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، امنیتی، اقتصادی و علمی در آینده است؛ بنابراین هرگونه مطالعه در این ارتباط باید مبتنی بر ادبیات و نظریه‌های جامع، کثرت‌گرا و پویا باشد. مقاله حاضر متکی بر چنین

۴. آیت‌الله خامنه‌ای، در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی با موضوع الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۸۹/۰۹/۱۰

۵. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۶/۰۲/۲۵

اندیشه‌ای در صدد توسعه دانش مدیریت دولتی و علوم خطمشی گذاری و به‌کارگیری آن در اسناد فرادستی نظام برنامه‌ریزی کشور است.

گذشته از اهداف فوق‌الذکر، نفس پرداختن به موضوعاتی از این دست می‌تواند در تقویت فرهنگ علوم خطمشی گذاری و گفتمان سازی علمی متناسب با نیازهای بومی، مؤثر واقع شده و موجب ترویج و تعمیق مباحث نظری موردنیاز جامعه علمی و مدیران کشور شود. به‌ویژه در مورد موضوعاتی همچون طراحی الگوی جامعه اسلامی ایرانی که در مرحله مطالعه و تدوین قرار دارند، تضارب آراء مختلف می‌تواند موجب پختگی و غنای آن شود.

دلایل انتخاب پسوند اسلامی و ایرانی برای جامعه

رهبر معظم انقلاب درباره دلایل انتخاب پسوند اسلامی و ایرانی برای جامعه می‌فرمایند: اسلامی بودن به دلیل استوار بودن آن بر مبانی نظری، فلسفی و انسان‌شناختی اسلام و ایرانی بودن آن به دلیل بهره‌گیری از فکر و ابتکار ایرانی در ترسیم راه پیشرفت است^۶، همچنین ما می‌خواهیم آنچه را که نیاز و مصلحت کشور در امروز و آینده است را در قالب یک الگوی ایرانی مبتنی بر تاریخ، فرهنگ و جغرافیای خود مطرح کنیم.^۷ از طرف دیگر کشور ما یک جامعه اسلامی است و به دلیل بهره گرفتن الگوی مدنظر از غایات، اهداف، ارزش‌ها و شیوه‌های کار از اسلام، اسلامی محسوب می‌شود. در واقع اتکای الگوی پیشرفت به مفاهیم و معارف اسلامی برگرفته از قرآن و سنت و همچنین فقه، فلسفه، کلام و حقوق اسلامی است.^۸

آیت‌الله خامنه‌ای معتقد است :

چهار گروه با چهار رویکرد نسبت به اداره کشور در ایران وجود دارند؛ ۱. **غافلان**، یعنی آن‌هایی که دچار غفلت هستند و روزمرگی‌ها مانع توجه آنان به آرمان‌هاست، ۲. **وادادگان مأیوس**، یعنی کسانی که علی‌رغم داشتن دغدغه، دچار یأس و افسردگی‌اند و نگاهشان بدبینانه است و البته اینان نیز در نهایت به دام غفلت می‌افتند، ۳. **مقلدان**، کسانی هستند که آرمان توسعه و پیشرفت علمی و فناوری دارند و در پی آزاداندیشی‌اند لیکن مسیر آن را در تقلید و الگوگیری مطلق از غرب دنبال می‌کنند، ۴. **خودباوران**، کسانی هستند که خویش را در خویش جستجو می‌کنند و فرض را بر این دارند که مجموعه اندیشه و معرفت موجود در جوانان کشور، دارای ظرفیت کافی برای پیدا کردن راه پیشرفت جامعه اسلامی است.^۹

^۶. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۶/۰۲/۲۵

^۷. آیت‌الله خامنه‌ای، نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹/۰۹/۱۰

^۸. همان

^۹. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار استادان و دانشجویان دانشگاه‌های استان کرمان، ۱۳۸۴/۰۲/۱۹

رهبر انقلاب، الگوی جامعه اسلامی ایرانی را بسترساز تعالی جامعه و کشور می‌داند. از آنجاکه الگوی مدنظر، بالاترین سند نظام برنامه‌های کشور خواهد بود، تعیین مؤلفه‌ها و جهت‌گیری‌های آن از شئون رهبری است و اهداف میانی و برنامه‌های اقدام و عمل در سایر سطوح نظام، قابل طرح‌ریزی است.

مطالعات پیشین در مورد ضرورت تدوین الگوی جامعه اسلامی ایرانی مبتنی بر اندیشه رهبر انقلاب، نشان می‌دهد که معظم له الگوهای غربی توسعه را به دلایل؛ تک‌بعدی بودن، ماهیت غیردینی و مادی داشتن و همچنین اهداف و آرمان‌های صرفاً دنیوی، ناکارآمد می‌دانند، لذا رهبر انقلاب به دلیل لزوم عدم تبعیت بی‌چون‌وچرا از الگوها و نظریه‌های غربی توسعه، ضرورت استخراج مبانی نظری و شیوه‌های تحقق الگو از منابع اسلامی، اهمیت بومی‌سازی تجربه‌ها و دستاوردهای نظریه‌ها و الگوهای سایر ملل و الزامات طراحی متناسب با ویژگی‌های فرهنگی و تاریخی ایران، معتقد به اجتناب ناپذیر بودن ارائه تعریف بومی و مستقل از پیشرفت هستند و شاخصه‌ها و ارکان اسلامی را مسئله مبدأ، مسئله معاد، مسئله عدم تفکیک دنیا و آخرت، مسئله انسان و نگاه اسلام به انسان، مسئله حکومت، مسئله عدالت و نگاه غیرمادی به اقتصاد می‌دانند (همان منبع، بهمن و دیگران: ۱۲۷).

در عین حال مطالعات موجود نتوانسته‌اند مبتنی بر یکی مدل روش‌شناختی جامع، اندیشه رهبر انقلاب را به تصویر بکشند. چراکه در حوزه‌ی علوم انسانی، که محمل مفاهیم «چند تباری» است، فقدان مدل روش‌شناختی پویا و منعطف، اندیشمندان این حوزه را به یکی از دو ورطه‌ی «انحصارگرایی روش‌شناختی» یا «کثرت‌گرایی آشوبناک» سوق داده است (گنجعلی و پارسازاده، ۱۳۹۰: ۲۰۲). لذا راه پیشگیری از حصرگرایی روش‌شناختی، کثرت‌گرایی روش‌شناختی است (فرامرزی قراملکی، ۱۳۸۳: ۱۱۲) تا از این طریق، اندیشه‌ی فراگیر پیشرفت که مشتمل بر همه حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، علمی، سیاسی و امنیتی است وحدت و انسجام گیرد.

در مطالعات اندیشه رهبر انقلاب چه در باب الگوی اسلامی ایرانی و چه در شناخت منظومه فکری معظم له، عدم نگاه جامع و سیستمی به بیانات و سیره عملی ایشان در طول دوران رهبری، یکی از موانع رسیدن به الگوی خط‌مشی گذاری مبتنی بر این اندیشه‌ی فراگیر بوده است. یکی از آسیب‌های مطالعات پیشین در اندیشه رهبر انقلاب، بهره‌گیری از روش‌های کمی همچون تحلیل محتوا و اکتفا به میزان تکرار برخی عبارات بدون توجه به نسبت دال‌های این اندیشه است (شهبازی راد، ۱۳۹۲: ۲). همچنین از آسیب‌های روش‌شناختی در مدل‌های مطالعه اندیشه رهبر انقلاب، عدم تعیین نقاط اشتراک و برخورد دو تفکر اسلامی و غیر اسلامی و حدود و ثغور و گستره منظومه فکری معظم له در حوزه‌های مختلف و تناسب و ترابط این حوزه‌ها با یکدیگر است.

برخی معتقدند؛ رهبر معظم انقلاب اسلامی به‌عنوان ایده پرداز تدوین الگوی اسلامی ایرانی در تشریح جامعه توسعه‌یافته؛ معیارهای پیشرفت را این‌گونه برشمرده‌اند؛ فرا صنعتی شدن، خودکفایی در نیازهای اساسی، افزایش بهره‌وری، ارتقای سطح سواد، ارتقای خدمات‌رسانی به شهروندان، افزایش امید به زندگی، رشد ارتباطات و مبتنی شدن روند تحول بر عناصر اصلی هویت ملی و آرمان‌های اساسی (اشتری و رضائیان، ۱۳۹۳: ۲۵۹۹).

خسرو پناه در تشریح کتاب «منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای» می‌گوید؛ روح اصلی حاکم در منظومه فکری رهبری، توحید است. خسرو پناه معتقد است اندیشه رهبر انقلاب، اندیشه‌ی اجتهادی است و سخنان معظم له به

دلیل دارا بودن شخصیت جامع، بسیار نظام‌مند است و اجزای آن یکدیگر را تکمیل می‌کنند، لذا بر اساس مطالعات خسرو پناه، اندیشه رهبری تنها به مبانی و راهبردها بسنده نکرده بلکه به نهادها و ساختارها هم پرداخته است (خسرو پناه، عبدالحسین، ۲۴ مهر ۱۳۹۶).

علیرغم توصیه‌هایی که همگان به مطالعه‌ی اندیشه رهبر انقلاب به‌عنوان سیاست‌گذار اصلی کشور و نیز ایده‌پرداز تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مطرح کرده‌اند واقعیت این است که نشانه‌ای از پرداخت کافی و وافی به این مهم دیده نمی‌شود. به‌عنوان نمونه در شش دوره کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی که توسط مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت برگزار شده است از مجموع ۱۳۲۳ عنوان مقاله‌ی تأیید شده، تنها ۲۲ مورد به مطالعه اندیشه رهبری پرداخته‌اند که در کنفرانس اول هیچ مطالعه‌ای در این زمینه وجود نداشته و مطالعات صورت گرفته نیز به برخی از زوایای اندیشه رهبری بر اساس تحلیل محتوای بیانات پرداخته‌اند.^{۱۰}

گردآوری داده‌ها

در این مقاله پژوهشی به‌منظور گردآوری داده‌ها از روش بررسی اسناد بهره گرفته شده است. مراحل گردآوری داده‌ها به شرح زیر می‌باشد:

۱. مرور و مطالعه اسناد و منابع اطلاعات کتابخانه‌ای از سایت دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای، شامل؛ سیاست‌های ابلاغی رهبر معظم انقلاب اسلامی (شامل ۴۱ سند)، مجموعه کامل بیانات (شامل ۱۶۸۷ سند) و پیام‌ها، احکام و مکتوبات غیر محرمانه (شامل ۱۳۵۶ سند) طی دوران رهبری معظم له از ۱۵ خرداد ۱۳۶۸ تا پایان اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۷.
۲. مطالعه آراء متخصصان و صاحب‌نظران در مطالعات اندیشه رهبر معظم انقلاب اسلامی
۳. در پژوهش حاضر، بنا به اهمیت موضوع و شخصیت مورد مطالعه، از کل جامعه آماری شامل ۳۰۸۴ سند استفاده شده است و هیچگونه نمونه‌گیری انجام نشده است.

جدول (۱): فراوانی داده‌های پژوهش (جامعه آماری پژوهش)

عنوان سند	تعداد اسناد	تعداد صفحات
مشروح بیانات	۱۶۸۷	۵۸۴۳
پیام‌ها، نامه‌ها و احکام	۱۳۵۶	۹۴۱
سیاست‌های ابلاغی	۴۱	۵۹
کل اسناد	۳۰۸۴	۶۸۴۳

در جدول (۲) چند نوع از دسته‌بندی‌هایی که رهبر انقلاب در سخنرانی‌های متعدد خود برای منظومه سازی مقوله پیشرفت داشته‌اند و می‌توانست راهنمای ارتباط میان مفاهیم و مقوله‌ها باشد ارائه شده است

جدول (۲): موضوعات و مفاهیم پیشرفت در دسته‌بندی‌های ارائه شده توسط رهبر انقلاب

مقوله هسته‌ای	عناوین	موضوعات اصلی	مفاهیم کلیدی	
جامعه اسلامی ایرانی	شاخص‌ها	استقلال	استقلال	
		عدالت	عدالت اجتماعی	
		اعتمادبه‌نفس	اعتمادبه‌نفس ملی	
		عزت	عزت ملی	
	زیربناها	نیروی انسانی	تحول بنیادین آموزش و پرورش	
		زیربنای سیاسی	ثبات و آرامش سیاسی	
		زیربنای اقتصادی	توسعه زیربنایی	
	ابعاد	سخت‌افزاری	اقتصادی	اقتصاد مقاومتی
			سیاسی	مردم‌سالاری دینی / عزت اسلامی
			فرهنگی	هویت اسلامی - انقلابی
		نرم‌افزاری	علم و فناوری	پیشرفت علم و فناوری
			اجتماعی	جامعه اسلامی
			سبک زندگی	پیشرفت در سبک زندگی

از آنجاکه یکی از مسئله‌های پژوهش حاضر، عدم درک صحیح، منسجم و یکپارچه از مجموع بیانات و سیاست‌های ابلاغی ایشان در نظام برنامه‌ریزی کشور بوده است، انتخاب یک تقسیم‌بندی جدید متناسب با عرصه‌های عمومی کشور و سپس تنظیم کلیه مفاهیم بر اساس این تقسیمات ضروری به نظر می‌رسید، چراکه برای مثال برخی از مفاهیم به‌طور هم‌زمان مشتمل‌اند بر اولویت‌هایی از جنس سیاسی و فرهنگی و اقتصادی و ... (همچون؛ عدالت اقتصادی، عدالت اجتماعی و عداوت آموزشی و ...)، لذا تجمیع تمامی مفاهیم دارای وجه شبه، ضرورت داشت. بررسی‌ها نشان داد که رهبر انقلاب سیاست‌های کلی برنامه‌های پنج ساله‌ی توسعه را در ابعاد زیر ابلاغ نموده‌اند، این عناوین مشخصاً در گام دوم انقلاب نیز به عنوان سرفصل‌های بیانات ایشان تکرار شده است. بخش فرهنگی - اجتماعی - بخش سیاسی (که در این پژوهش به‌صورت سیاست داخلی و سیاست خارجی تقسیم و نام‌گذاری شده است) - بخش اقتصادی - بخش علمی و فناوری (که در این تحقیق به‌صورت آموزش، علم و فناوری نام‌گذاری شده است)

مفاهیم و مبانی جامعه اسلامی ایرانی، در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

بُعد فرهنگی

فرهنگ، یعنی خلیات و ذاتیات یک جامعه و بومی یک ملت؛ تفکراتش، ایمانش، آرمان‌هایش؛ این‌ها تشکیل‌دهنده‌ی مبانی فرهنگ یک کشور است.^{۱۱} آیت‌الله خامنه‌ای می‌فرماید: "مراد ما از فرهنگ، همان ذهنیت‌هاست. هر جا که من تعبیر فرهنگ را به کار می‌برم، مرادم آن معنای عام فرهنگ است؛ یعنی آن ذهنیت‌های حاکم بر وجود انسان که رفتارهای او را به سمتی هدایت می‌کند - تسریع، یا کند می‌کند - این، حداقل نیمی از عوامل تعیین‌کننده و پیش‌برنده و جهت‌دهنده به همه‌ی رفتارهاست."^{۱۲} فرهنگ، اساس کار ماست. در واقع، فرهنگ با همه شعب آن، یعنی علم و ادبیات و غیره، روح کالبد هر جامعه است. بدون شک، فرهنگ مثل روح است. بلاشک فرهنگ است که جامعه را به اصل کار یا بیکاری، به کار تند یا کند و به جهت‌گیری خاص یا به ضد آن جهت‌گیری وادار می‌کند. بنابراین نقش فرهنگ، نقش روح در کالبد اجتماع - کالبد بزرگ انسانی - است.^{۱۳} فرهنگ مایه‌ی اصلی هویت ملت‌هاست. فرهنگ یک ملت است که می‌تواند آن ملت را پیشرفته، عزیز، توانا، عالم، فناور، نوآور و دارای آبروی جهانی کند. اگر فرهنگ در کشوری دچار انحطاط شد و یک کشور هویت فرهنگی خودش را از دست داد، حتی پیشرفت‌هایی که دیگران به آن کشور تزریق کنند، نخواهد توانست آن کشور را از جایگاه شایسته‌ای در مجموعه‌ی بشریت برخوردار کند و منافع آن ملت را حفظ کند. فرهنگ ستون فقرات حیات یک ملت و هویت یک ملت است.^{۱۴} از منظر رهبر انقلاب یکی از ابعاد پیشرفت با مفهوم اسلامی عبارت است از سبک زندگی کردن، رفتار اجتماعی، شیوه‌ی زیستن. باید به دنبال این باشیم که فرهنگ زندگی را تبیین و تدوین کنیم و به شکل مطلوب اسلام تحقق ببخشیم. البته اسلام بن‌مایه‌های یک چنین فرهنگی را برای ما معین کرده است. بن‌مایه‌های این فرهنگ عبارت است از خردورزی، اخلاق و حقوق؛ این‌ها را اسلام در اختیار ما قرار داده است. اگر ما به این مقولات به‌طور جدی نپردازیم، پیشرفت اسلامی تحقق پیدا نخواهد کرد و تمدن نوین اسلامی شکل نخواهد گرفت. هرچه ما در صنعت پیش برویم، هرچه اختراعات و اکتشافات زیاد شود، اگر این بخش را درست نکنیم، پیشرفت اسلامی به معنای حقیقی کلمه اتفاق نیفتاده است.^{۱۵} در پژوهش حاضر، با مطالعه مجموعه مستندات پژوهش که منجر به ۱۱۱۹۴ مضمون دارای کد شده است، ۲۸۹۴ مضمون فرهنگی احصاء گردید که منجر به ۸۸ مفهوم، ۱۵ مقوله پایه و ۲ مقوله کلان گردید. بر اساس بررسی‌های انجام شده در متون پژوهش، «هویت اسلامی انقلابی» و «پیشرفت در سبک زندگی» به‌عنوان مقوله‌های کلان بُعد فرهنگی در اندیشه رهبر معظم انقلاب اسلامی شناسایی شده است که دربرگیرنده‌ی ۱۵ مقوله‌ی پایه می‌باشند. مبتنی بر

^{۱۱} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار وزیر علوم و رؤسای دانشگاه‌ها، ۱۳۸۳/۱۰/۱۷.

^{۱۲} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۷۸/۹/۲۳.

^{۱۳} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار اعضای انجمن اهل‌قلم، ۱۳۸۱/۱۱/۷.

^{۱۴} آیت‌الله خامنه‌ای، جمع کارکنان سازمان صداوسیما، ۱۳۸۳/۲/۲۸.

^{۱۵} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار جوانان استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳.

کدگذاری‌های انجام‌شده بر روی مضامین، ۱۵ مقوله‌ی پایه که در بر دارنده‌ی ۸۸ مفهوم می‌باشند در بُعد فرهنگی احصا شده است. جدول (۲) نشان‌دهنده مقولات پایه و مفاهیم به همراه «مضامین مرجع» هر یک از آنان می‌باشد.

بُعد اجتماعی

یکی از ابعاد ۶ گانه پیشرفت، بُعد اجتماعی است. در اندیشه رهبر انقلاب، الگوی مدنظر نظام جمهوری اسلامی، الگوی اسلامی است؛ یعنی الگوی پیشرفت و توسعه و رفاه، همراه با عدالت و برادری و محبت و عطوفت بین قشرها و پر شدن شکاف بین فقیر و غنی در جامعه. پیشرفت جامعه به این شکل که با معنویت همراه است، موردنظر اسلام است.^{۱۶} الگوی کشور اسلامی هم به این معنا نیست که همه‌ی مردم در کشور فقط مشغول نماز و روزه و دعا و توسل هستند؛ بلکه در کنار این معنویت‌ها، پیشرفت مادی، رشد علمی، توسعه‌ی عدالت، کم شدن فاصله‌های طبقاتی و برداشته شدن نمونه‌ها و قلّه‌های اشرافی‌گری هم هست؛ این‌ها خصوصیات جامعه‌ی اسلامی هستند.^{۱۷} کشور ما و جامعه‌ی اسلامی آن‌وقتی پیشرفته است که نه فقط دنیای مردم را آباد کند، بلکه آخرت مردم را هم آباد کند. پیغمبران این را می‌خواهند: دنیا و آخرت. نه دنیای انسان باید مغفول عنه واقع بشود به توهم دنبال‌گیری از آخرت، نه آخرت باید مغفول عنه واقع بشود به خاطر دنبال کردن دنیا.^{۱۸} جامعه‌ی اسلامی یعنی چه؟ یعنی جامعه‌ای که در آن، آرمان‌های اسلامی، اهداف اسلامی، آرزوهای بزرگی که اسلام برای بشر ترسیم کرده است، تحقق پیدا کند. جامعه‌ی عادل، برخوردار از عدالت، جامعه‌ی آزاد، جامعه‌ای که مردم در آن، در اداره‌ی کشور، در آینده‌ی خود، در پیشرفت خود دارای نقش‌اند، دارای تأثیرند، جامعه‌ای دارای عزت ملی و استغنا ملی، جامعه‌ای برخوردار از رفاه و مبرای از فقر و گرسنگی، جامعه‌ای دارای پیشرفت‌های همه‌جانبه - پیشرفت علمی، پیشرفت اقتصادی، پیشرفت سیاسی - و بالاخره جامعه‌ای بدون سکون، بدون رکود، بدون توقف و در حال پیشروی دائم؛ این آن جامعه‌ای است که ما دنبالش هستیم. البته این جامعه تحقق پیدا نکرده، ولی ما دنبال این هستیم که این جامعه تحقق پیدا کند و این هدف اصلی و مهم میانه‌ی ما است. چرا می‌گوییم میانه؟ به خاطر اینکه این جامعه وقتی تشکیل شد، مهم‌ترین مسئولیت این جامعه این است که انسان‌ها بتوانند در سایه‌سار چنین اجتماعی، چنین حکومتی، چنین فضائی، به کمال معنوی و کمال الهی برسند؛ بنابراین جامعه‌ای که به عبودیت خدا می‌رسد، یعنی به معرفت کامل خدا می‌رسد، تخلق به اخلاق الله پیدا می‌کند؛ این، آن نهایت کمال انسانی است؛ بنابراین هدف نهائی، آن است؛ و هدف قبل از آن، ایجاد جامعه‌ی اسلامی است که هدف بسیار بزرگ و بسیار والایی است.^{۱۹} در جامعه‌ی اسلامی همه‌ی آحاد وظیفه

۱۶. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار مردم شهرستان رفسنجان، ۱۳۸۴/۰۲/۱۸

۱۷. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۹۵/۰۵/۱۱

۱۸. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار استادان و دانشجویان کردستان، ۱۳۸۸/۰۲/۲۷

۱۹. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار دانشجویان کرمانشاه، ۱۳۹۰/۰۷/۲۴

دارند، مسئولیت دارند، باید کار انجام بدهند؛ کار برای پیشرفت جامعه، کار برای امت.^{۲۰} لذا در جامعه‌ی اسلامی، مردم خوشبخت‌اند، احساس امنیت و آرامش می‌کنند، به سمت اهداف عالی‌هی خود پیش می‌روند، خدا را عبادت هم می‌کنند، پیشرفت دنیوی هم نصیب آن‌ها می‌شود.^{۲۱} اسلام به ملت‌ها رفاه و پیشرفت اقتصادی همراه با عدالت اجتماعی می‌دهد.^{۲۲} چراکه عدالت بدون پیشرفت یعنی برابری در عقب‌ماندگی و فقر،^{۲۳} بنابراین نه عدالت بدون پیشرفت مطلوب است، نه پیشرفت بدون عدالت.^{۲۴} عدالت اجتماعی، اساس است. اگر رونق اقتصادی در کشور باشد، اما عدل اجتماعی نباشد، این رونق اقتصادی به درد فقرا و مستضعفان نخواهد خورد و محرومیت را برطرف نخواهد کرد. ما رونق اقتصادی همراه با عدالت اجتماعی را می‌خواهیم. البته نمی‌گوییم عدالت اجتماعی باشد، اما رونق اقتصادی نباشد؛ چون در آنجایی که هیچ رونق اقتصادی نیست، عدالت اجتماعی عامل چندان مهمی نیست و درعین‌حال جامعه به رفاه و به برخورداری لازم نخواهد رسید. اگر عدل اجتماعی همراه با پیشرفت اقتصادی باشد، جامعه شکوفا خواهد شد. نمی‌شود که ما عدالت اجتماعی را رعایت نکنیم.^{۲۵} در پژوهش حاضر، با مطالعه مجموعه مستندات پژوهش که منجر به ۱۱۱۹۴ مضمون دارای کد شده است، ۱۷۹۵ مضمون اجتماعی احصاء شد که منجر به ۷۶ مفهوم، ۱۵ مقوله پایه و ۲ مقوله کلان گردید. بر اساس بررسی‌های انجام شده در متون پژوهش، مبتنی بر اندیشه رهبر معظم انقلاب اسلامی، «جامعه اسلامی» و «عدالت اجتماعی» تشکیل مقوله‌های کلان در بُعد اجتماعی را می‌دهند که دربرگیرنده‌ی ۱۵ مقوله‌ی پایه می‌باشند. مبتنی بر کدگذاری‌های انجام‌شده بر روی مضامین، ۱۵ مقوله‌ی پایه که در بر دارنده‌ی ۷۶ مفهوم می‌باشند در بُعد اجتماعی احصاء شده است.

بُعد اقتصادی

اقتصاد یکی از ملموس‌ترین ابعاد ۶ گانه‌ی الگوی خط‌مشی‌گذاری پیشرفت اسلامی ایرانی به‌ویژه در دوران کنونی کشور است. رهبر معظم انقلاب معتقد است: اساس سیاست کلی اقتصادی کشور، عبارت است از رفاه عمومی و عدالت اجتماعی^{۲۶} و بر اساس تجربیات و مقتضیات کشور، علاج برون‌رفت از مشکلات کشور، اقتصاد مقاومتی است.^{۲۷} اقتصاد مقاومتی، یعنی اقتصادی که از درون می‌جوشد و احتیاج ما را به دیگران کم می‌کند و استحکام کشور را در مقابل

^{۲۰} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار ائمه جماعات مساجد استان تهران، ۱۳۹۵/۰۵/۳۱

^{۲۱} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۹۵/۰۵/۱۱

^{۲۲} پیام آیت‌الله خامنه‌ای به گردهمایی ویژه‌ی دانشگاهیان و دانشجویان در تجلیل از حضرت امام خمینی(ره)، ۱۳۷۸/۰۳/۱۲

^{۲۳} آیت‌الله خامنه‌ای، اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۸۷/۰۱/۰۱

^{۲۴} آیت‌الله خامنه‌ای، اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۸۷/۰۱/۰۱

^{۲۵} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار کارگران و معلمان، ۱۳۷۹/۰۲/۱۴

^{۲۶} آیت‌الله خامنه‌ای، مراسم تنفیذ حکم آقای هاشمی رفسنجانی، ۱۳۷۲/۵/۱۲

^{۲۷} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار وزیر، معاونان و مدیران وزارت اطلاعات، ۱۳۹۵/۵/۱۹

تکانه‌های خارجی افزایش می‌دهد.^{۲۸} از نظر رهبر انقلاب، تقویت تولید داخلی ستون فقرات اقتصاد مقاومتی است.^{۲۹} ایشان معتقدند: اقتصاد مقاومتی یک پازل تشکیل‌شده از خانه‌های متعدّد است، لذا هر اقدامی که در کشور انجام می‌شود، باید معلوم باشد که کدام بخش از پازل را پُر می‌کند.^{۳۰} بنابراین همه‌ی برنامه‌های اقتصادی دولت بایستی در این مجموعه‌ی اقتصاد مقاومتی و در این سیاست‌ها بگنجد؛ نه اینکه فقط مخالفت نداشته باشد، بلکه کاملاً منطبق با این سیاست‌ها باشد.^{۳۱} همچنین اقتصاد مقاومتی یک کلّ فراگیر است که از عرصه‌ی علمی تا عرصه‌ی فعالیت‌های فنی، خدمات، بازرگانی و صادرات و واردات و همچنین آموزش در دانشگاه‌ها و دبیرستان‌ها را شامل می‌شود.^{۳۲} آیت‌الله خامنه‌ای معتقد است؛ اقتصاد مقاومتی، هم عزت ملی است، هم گره‌گشایی فعلی است.^{۳۳} ضمن اینکه استقلال اقتصادی تنها با اقتصاد مقاومتی به دست می‌آید.^{۳۴} آیت‌الله خامنه‌ای ویژگی‌های اقتصاد مقاومتی را در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی این‌گونه برشمردند:^{۳۵} اقتصاد مقاومتی موجب ایجاد تحرک و پویایی در اقتصاد کشور و بهبود شاخص‌های کلان است، عدالت محور است و رویکرد جهادی دارد، تأمین امنیت اقلام راهبردی و اساسی را مدنظر دارد و به دنبال کاهش وابستگی به نفت است، متوجه اصلاح الگوی مصرف و فساد ستیز است. اقتصاد مقاومتی همچنین مقوم پایه‌های اقتصاد در شرایط تحریم و غیر تحریم است، الگوی علمی متناسب با نیازهای کشور ما است اما منحصر به کشور ما هم نیست، اقتصاد درون‌زا است؛ یعنی از دل ظرفیت‌های خود کشور ما و خود مردم ما می‌جوشد؛ رشد این نهال و این درخت، متکی است به امکانات کشور خودمان، برون‌گرا است؛ با اقتصادهای جهانی تعامل دارد، با اقتصادهای کشورهای دیگر با قدرت مواجه می‌شود، بنابراین درون‌زا است، اما درون‌گرا نیست، اقتصاد مقاومتی مردم‌بنیاد است؛ یعنی بر محور دولت نیست و اقتصاد دولتی نیست، اقتصاد مردمی است و دانش‌بنیان است، یعنی از پیشرفت‌های علمی استفاده می‌کند.^{۳۶} سیاست‌های اقتصاد مقاومتی یک تدبیر بلندمدت برای کشور است و به صورت یک چارچوب بسته و متحجر دیده نشده و قابل تکمیل است، قابل انطباق با شرایط گوناگونی است که ممکن است در هر برهه‌ای از زمان پیش بیاید؛ و عملاً اقتصاد کشور را به حالت «انعطاف‌پذیری» می‌رساند؛ یعنی شکنندگی اقتصاد را در مقابل تکانه‌های گوناگون برطرف می‌کند. موارد فوق بخش‌هایی از دیدگاه‌های اقتصادی رهبر انقلاب در مسیر پیشرفت اسلامی ایرانی هستند که نشان‌دهنده اهمیت اقتصاد مقاومتی به‌عنوان مقوله‌ی کلان بُعد اقتصاد است. در پژوهش حاضر، با مطالعه مجموعه مستندات پژوهش که منجر به ۱۱۱۹۴ مضمون دارای کد شده است،

^{۲۸} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار مردم اصفهان، ۱۳۹۵/۰۸/۲۶.

^{۲۹} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار جمعی از کارگران سراسر کشور، ۱۳۹۴/۰۲/۰۹.

^{۳۰} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار رئیس و نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۵/۰۳/۱۶.

^{۳۱} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت، ۱۳۹۴/۰۶/۰۴.

^{۳۲} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار عیدانه جمعی از مسئولان کشور، ۱۳۹۵/۰۱/۲۴.

^{۳۳} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار جمعی از اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۵/۰۳/۲۹.

^{۳۴} آیت‌الله خامنه‌ای، مراسم بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۳۹۵/۰۳/۱۴.

^{۳۵} آیت‌الله خامنه‌ای، جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰.

^{۳۶} آیت‌الله خامنه‌ای، حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱.

۱۹۱۵ مضمون اقتصادی احصاء شد که منجر به ۵۴ مفهوم، ۸ مقوله پایه و ۱ مقوله کلان گردید. بر اساس بررسی مضامین مورد مطالعه در پژوهش، «اقتصاد مقاومتی» به عنوان مقوله‌ی کلان در بُعد اقتصادی شناسایی شده است که دربرگیرنده‌ی ۸ مقوله‌ی پایه می‌باشد. مبتنی بر کدگذاری‌های انجام‌شده بر روی مضامین، ۸ مقوله‌ی پایه که در بر دارنده‌ی ۵۴ مفهوم می‌باشند در بُعد اقتصادی احصا شده است.

بُعد آموزش، علم و فناوری

یکی از عرصه‌های پیشرفت اسلامی ایرانی، پیشرفت در عرصه‌ی فکر است. ما بایستی جامعه را به سمت یک جامعه‌ی متفکر حرکت دهیم. ما باید جوشیدن فکر و اندیشه‌ورزی را در جامعه‌ی خودمان به یک حقیقت نمایان و واضح تبدیل کنیم. البته این عرصه، راهبردها و الزاماتی دارد. ابزار کار، آموزش و پرورش و رسانه‌ها هستند؛ که باید در همه برنامه‌ریزی‌ها لحاظ شود و بیاید.^{۳۷} آموزش و پرورش را نباید به عنوان یک مصرف‌کننده در نظر گرفت، بلکه باید به عنوان یک تولیدکننده، آن هم تولید کننده‌ی مهم‌ترین و اساسی‌ترین عنصر برای پیشرفت کشور در نظر گرفت.^{۳۸} آموزش و پرورش کانون پیشرفت و تعالی جامعه و سنگ بنای آینده‌ی کشور است. ما اگر مشکلاتی در زمینه‌های اخلاقی و رفتاری، علمی، اعتماد به نفس ملی و عمومی و در زمینه‌های گوناگون دیگر داریم، در ریشه‌کاوی این‌ها به آموزش و پرورش می‌رسیم. اگر آموزش و پرورش در یک کشور ارتقاء پیدا نکند و اصلاح شود، در اقتصاد، سلامت و بهداشت، محیط‌زیست، مرگ و میر، باروری، زیبایی و هنر، رفتارهای گوناگون مردم در سطح جامعه با یکدیگر و فراتر از همه‌ی این‌ها، در دین، فلسفه و اخلاق تأثیر خواهد گذاشت. اقتصاد مبتنی بر علم، سیاست مبتنی بر علم و جامعه‌ی علم‌محور، جزو شعارهای امروز دنیاست. ما اگر بخواهیم از قافله‌ی حرکت جهانی عقب نمانیم - چه برسد به اینکه بخواهیم نقش تعیین‌کننده، پیش‌رونده و پیش‌برنده ایفا کنیم - چاره‌ای نداریم جز اینکه یک نگاه بنیادین و اساسی به آموزش و پرورش بیندازیم.^{۳۹} اگر کشوری بخواهد به عزت مادی، به سعادت معنوی، به سیطره‌ی سیاسی، به پیشروی علمی، به آبادانی زندگی دنیا، به هر آرزویی، بخواهد دست پیدا کند، باید به آموزش و پرورش به عنوان یک کار بنیادی، مقدماتی لازم بپردازد، چراکه همه‌ی این کارها به نیروی انسانی احتیاج دارد. نیروی انسانی هم عمدتاً در آموزش و پرورش شکل می‌گیرد و صورت می‌بندد؛ به طوری که اگر آموزش و پرورش ما، که تقریباً دوازده سال از بهترین فصل عمر یک انسان را در اختیار دارد، به شکل مطلوبی کار کند، باعث می‌شود که جوانی که در اینجا ساخته شده و قالب‌گیری شده و صورت‌بندی شده، دیگر کمتر احتمال تغییر بنیانی در حوادث آینده در او برود. اگر آن جوان، شکل خوبی گرفت، به همین شکل کمابیش زندگی را ادامه خواهد داد. پس آموزش و پرورش کانون اصلی

^{۳۷}. آیت‌الله خامنه‌ای، نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹/۹/۱۰

^{۳۸}. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار مسئولان آموزش و پرورش سراسر کشور، ۱۳۸۶/۰۵/۰۳

^{۳۹}. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار معلمان سراسر کشور، ۱۳۸۵/۲/۱۲

ساختن و پرورش دادن و تولید آن عامل اساسی است؛ که انسان کارآمد است.^{۴۰} باید ببینیم که برای ساختن یک چنین انسانی، چه کارهای مهم و اساسی باید انجام شود و چه تعالیم لازمی در خلال برنامه‌ی آموزشی باید داده شود تا این انسان پرورش پیدا کند. آن وقت آدم‌های کارآمدمان بنشینند آن نظام را تعریف و تدوین کنند و با شجاعت لازم وارد میدان شوند و تشکیلات آموزش و پرورش را بر طبق آن نظام تعریف کنند و تحقق ببخشند. این، می‌شود تحول حقیقی و بنیانی. ما می‌خواهیم آن کسی که از آموزش و پرورش خارج می‌شود بعد از سیزده سال حالا که پیش‌دبستانی هم هست، می‌شود سیزده سال انسانی باشد با برجستگی‌های اخلاقی، برجستگی‌های فکری و مغزی و با تدین. از **نظر اخلاقی**: انسانی باشد شجاع، خوش‌خو، خیرخواه، خوش‌بین، امیدوار، بلندهمت، مثبت در قضاوت‌ها و سایر خصوصیات اخلاقی یک انسان مطلوب. **از لحاظ خصوصیات فکری**: خلاق، پرسش‌گر، اهل فکر، اهل نوآوری، مایل به ورود در میدان‌های بسیار وسیع نادانستنی‌های بشر برای کشف دانستنی‌ها و افکندن نور علم به وادی مجهولات و صاحب فکر. **از جنبه‌ی رفتاری**: آدم منضبط و قانون‌شناس.^{۴۱} با وجود این انتظارات متعالی، نظام آموزش و پرورش نیازمند تحولی بنیادین است. دلیل ساده‌اش این است که نظام کنونی آموزش و پرورش توانایی لازم را برای تربیت نسل‌های گوناگون کشور نشان نداده است. علت هم در درجه‌ی اول این است که این نظام و این تشکیلات، وارداتی است؛ برخاسته‌ی از نیازهای درونی ما نیست. تحول در نظام آموزش و پرورش باید بر اساس ایجاد یک الگوی مستقل ایرانی و برخاسته‌ی از معنویات و نیاز این کشور باشد؛ یعنی در واقع برخاسته‌ی از اسلام ناب، اسلام مورد اعتقاد ما باشد. ما بایستی یک چنین الگویی به وجود بیاوریم. هدف این الگوی جدید برای آموزش و پرورش تربیت نیروی انسانی طراز جمهوری اسلامی است. اگر جمهوری اسلامی می‌خواهد پرچم اسلام را در دست بگیرد، می‌خواهد خودش به سعادت برسد، دنیا و آخرت خود را آباد کند، اگر می‌خواهد به ملت‌های دیگر کمک برساند، که «کُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اَخْرَجَتْ لِلنَّاسِ»^{۴۲} شاهد و مبشر ملت‌های دیگر باشد.^{۴۳} تحول در آموزش و پرورش، غیر از اصلاح است. تحول، معنای خودش را دارد. تحول، یعنی در بعضی از موارد، زیر و رو شدن. اصلاحات، موردنظر نیست - که یک بخش‌هایی مثلاً کم یا زیاد بشود - واقعاً یک تحول لازم است.^{۴۴} توجه به پیشرفت علم و فناوری در حوزه آموزش عالی نیز دارای اهمیت ویژه‌ای است چراکه پیشرفت واقعی کشور جز با پیشرفت علم امکان‌پذیر نیست^{۴۵} و علم، پایه‌ی پیشرفت همه‌جانبه‌ی یک کشور است. چنانکه در حدیث نیز آمده است؛ «العلم سلطان»؛ علم، اقتدار است. هر کس این اقتدار را داشته باشد، می‌تواند به همه‌ی مقاصد خود دست پیدا کند.^{۴۶} دانشگاه، نقطه‌ی اساسی هر جامعه و کشوری است که

۴۰. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار وزیر، معاونان و مدیران آموزش و پرورش، ۱۳۸۵/۵/۳

۴۱. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار مسئولان آموزش و پرورش سراسر کشور، ۱۳۸۶/۵/۳

۴۲. سوره‌ی آل عمران، آیه‌ی ۱۱۰

۴۳. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار هزاران نفر از معلمان سراسر کشور، ۱۳۹۰/۲/۱۴

۴۴. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰/۳/۲۳

۴۵. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار شرکت‌کنندگان در هفتمین همایش ملی نخبگان جوان، ۱۳۹۲/۰۷/۱۷

۴۶. آیت‌الله خامنه‌ای، خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۹۰/۱۱/۱۴

اگر اصلاح بشود، آینده‌ی آن جامعه اصلاح خواهد شد و اگر دانشگاه فاسد بشود، سرنوشت آن جامعه فساد است.^{۴۷} رهبر انقلاب معتقدند؛ ما در قضیه‌ی علم و فناوری، برای پیشرفت کشور واقعاً احتیاج داریم به اینکه مسئله‌ی علم و مسئله‌ی فناوری، مسئله‌ی مطرح کشور بشود.^{۴۸} ایشان در جلسه دانشگاهیان توصیه کرده‌اند که هر جا هستید و با هر مجموعه‌ی دانشگاهی که روبه‌رو می‌شوید، روی مسئله‌ی گفتمان تولید علم و پیشرفت علمی و جنبش نرم‌افزاری و شتاب رشد، تکیه کنید^{۴۹} و در ادامه فرمودند: «گفتمان علم و پیشرفت علمی» و «گفتمان پیشرفت عمومی کشور» - یعنی انگیزه برای سهمیم شدن دانشگاه در پیشرفت کشور - در دانشگاه باید حفظ و تقویت شود.^{۵۰} آیت‌الله خامنه‌ای ادامه پرشتاب حرکت علمی کشور تا رسیدن به جایگاه علمی والا و شایسته ملت و تاریخ ایران را اصلی‌ترین خواسته از دانشگاه‌ها و مراکز علمی می‌داند^{۵۱} و در همین رابطه می‌فرمایند: دانشگاه در اختیار کسانی قرار نگیرد که پیشرفت علمی را به هیچ می‌انگارند و به آن اهمیت نمی‌دهند، بلکه باید دانشگاه در اختیار کسانی قرار بگیرد که عاشق پیشرفت علمی کشورند و اهمیت این مسئله را برای سرنوشت این ملت و برای سرنوشت این کشور درک می‌کنند.^{۵۲} رهبر انقلاب می‌فرمایند: اینکه ما روی علم و فناوری تکیه می‌کنیم، فقط به خاطر این نیست که می‌خواهیم نصاب علمی خودمان را بالا ببریم بلکه پیشرفت علم و فناوری به پیشرفت اقتصاد کمک می‌کند همچنان که شرکت‌های دانش‌بنیان می‌توانند به اقتصاد ملی کمک کنند^{۵۳} در واقع کلید پیشرفت کشور، علم است و نباید حرکت علمی متوقف شود.^{۵۴} در پژوهش حاضر، با مطالعه مجموعه مستندات پژوهش که منجر به ۱۱۱۹۴ مضمون دارای کد شده است، ۱۲۴۲ مضمون در بُعد آموزش، علم و فناوری احصاء شد، که منجر به ۵۷ مفهوم، ۱۰ مقوله پایه و ۲ مقوله کلان گردید «تحول در نظام آموزشی» و «پیشرفت علم و فناوری» تشکیل ۲ مقوله‌ی کلان در بُعد آموزش، علم و فناوری را می‌دهند که دربرگیرنده‌ی ۱۰ مقوله‌ی پایه می‌باشند. مبتنی بر کدگذاری‌های انجام‌شده بر روی مضامین، ۱۰ مقوله‌ی پایه که در بر دارنده‌ی ۵۷ مفهوم می‌باشند در بُعد آموزش، علم و فناوری احصاء شده است.

۴۷. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار فرزندان ممتاز شاهد ۷۰/۰۶/۱۳

۴۸. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت، ۱۳۹۵/۰۶/۰۳

۴۹. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت، ۱۳۹۵/۰۶/۰۳

۵۰. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۲/۰۵/۱۵

۵۱. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار اعضای بسیجی هیئت‌های علمی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی سراسر کشور، ۱۳۸۹/۴/۲

۵۲. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۳/۰۴/۱۱

۵۳. آیت‌الله خامنه‌ای، حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۴/۰۱/۰۱

۵۴. آیت‌الله خامنه‌ای، خطبه‌های نماز عید سعید فطر، ۱۳۸۸/۰۶/۲۹

بُعد سیاست داخلی

«جمهوری اسلامی»، از لحاظ معنای تحت‌اللفظی، بر دو پایه استوار است؛ یکی «جمهور مردم»؛ یعنی آحاد مردم و جمعیت کشور، این‌ها هستند که امر اداره‌ی کشور و تشکیلات دولتی و مدیریت کشور را تعیین می‌کنند و دیگری «اسلامی»؛ یعنی این حرکت مردم، بر پایه‌ی تفکر اسلام و شریعت اسلامی است.^{۵۵} جمهوری، یعنی «مردم‌سالاری» و اسلامی، یعنی «دینی». بعضی خیال می‌کنند ما که عنوان مردم‌سالاری دینی را مطرح کردیم، حرف تازه‌ای را به میدان آوردیم؛ نه. جمهوری اسلامی یعنی مردم‌سالاری دینی. حقیقت مردم‌سالاری دینی این است که یک نظام باید با هدایت الهی و اراده مردمی اداره شود و پیش برود. اشکال کار نظام‌های دنیا این است که یا هدایت الهی در آن‌ها نیست - مثل به اصطلاح دموکراسی‌های غربی که اراده مردمی علی‌الظاهر هست، اما هدایت الهی را ندارند، یا اگر هدایت الهی را دارند یا ادعا می‌کنند که دارند، اراده مردمی در آن نیست؛ یا هیچ‌کدام نیست، که بسیاری از کشورها این‌گونه‌اند؛ یعنی نه مردم در شئون کشور دخالت، رأی و اراده‌ای دارند، نه هدایت الهی وجود دارد. جمهوری اسلامی، یعنی آنجایی که هدایت الهی و اراده مردمی توأم با یکدیگر در ساختن نظام تأثیر می‌گذارند.^{۵۶} این‌که ما امروز مردم‌سالاری دینی را مطرح می‌کنیم، چیزی غیر از ترجمه‌ی جمهوری اسلامی نیست. امروز بعضی‌ها به‌صورت مبالغه‌آمیز و گاهی به‌شدت غیرمنصفانه دم از مردم‌سالاری می‌زنند. مردم‌سالاری چیزی نیست که در ایران سابقه‌ی تاریخی داشته باشد - اصلاً وجود نداشته - این حقیقت و این مفهوم، با جمهوری اسلامی در کشور تعریف شد و تحقق پیدا کرد. البته دامنه‌ی مردم‌سالاری را می‌شود گسترش داد، می‌شود کیفیت داد، می‌شود هر چیزی را برتر کرد، اما نباید نسبت به جمهوری اسلامی بی‌انصافی کرد. جمهوری اسلامی را انقلاب در مقابل ما گذاشت. ما فهمیدیم دو چیز معتبر است؛ یکی این‌که باید مردم تصمیم بگیرند و انتخاب کنند و حرکت کنند، این جمهوری است، یکی این‌که هدف‌ها و آرمان‌های این انتخاب و این حرکت را اسلام باید برای ما ترسیم کند.^{۵۷} جمهوری اسلامی با این مردم‌سالاری وسیع، که در همه‌ی منطقه و در بسیاری از نقاط عالم نظیر این مردم‌سالاری رایج در کشور ما وجود ندارد که در طول کمتر از سی سال حدود سی انتخابات در این کشور انجام گرفته است.^{۵۸} این پیشرفتی که ما داریم، این اقتداری که امروز جمهوری اسلامی دارد، این نفوذی که در منطقه دارد، به خاطر حضور مردم بوده است، به خاطر کمک مردم بوده است.^{۵۹} حضور مردم است که به نظام اسلامی و به کشور عزیز ما مصونیت می‌بخشد. حضور مردم است که عوامل قدرت و قوت را در درون ما تقویت می‌کند؛ علم ما، بصیرت ما و سازوکارهای مدیریت ما پیشرفت می‌کند این به خاطر حضور مردم است.^{۶۰} درعین حال مردم از دعوای سیاسی و اختلافات سیاسی که

^{۵۵}. آیت‌الله خامنه‌ای، خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران، ۶۹/۱/۱۰

^{۵۶}. آیت‌الله خامنه‌ای، اجتماع بزرگ مردم کاشان و آران و بیدگل، ۱۳۸۰/۸/۲۰

^{۵۷}. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار جوانان و دانشجویان دانشگاه‌های استان همدان، ۱۳۸۳/۴/۱۷

^{۵۸}. آیت‌الله خامنه‌ای، اجتماع بزرگ زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۸۷/۱/۱۰

^{۵۹}. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار کارگران، ۱۳۹۶/۰۲/۱۰

^{۶۰}. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار دست‌اندرکاران برگزاری انتخابات، ۱۳۹۲/۰۲/۱۶

می‌گویند: «من خوبم و تو بدی» خسته‌اند؛ مردم این چیزها را دوست نمی‌دارند. در کشور کارهای زیادی هست که باید انجام بگیرد؛ کارهای زیادی هم انجام گرفته است. مشکلات فراوانی وجود دارد که باید برطرف شود؛ گره‌هایی هست که باید باز شود. در کشور باید فساد ریشه‌کن شود، تبعیض نباشد، به طبقه‌ی مستضعف و محروم، بخصوص مستضعفین بی‌دست‌وپا، به‌طور ویژه توجه شود، این‌ها وظایف اسلامی ماست، وظایفی است که قانون اساسی بر دوش همه‌ی مسئولان کشور گذاشته است. هیچ‌کس نمی‌تواند خود را از این کارها برکنار بدارد. دعوای لفظی، شعارهای لفاظی‌گونه، اسم از مفاهیم مبهم و بی‌سروته آوردن، مشکل مردم را حل نمی‌کند. مردم احتیاج دارند به این که در میدان عمل و کار، با لجن‌هایی که نمی‌گذارد این دریاچه‌ی مصفا طراوت لازم را داشته باشد، مبارزه شود،^{۶۱} چراکه اگر در کشور آرامش نباشد، نه از علم می‌شود بهره‌برداری کرد، نه از ایمان و نه می‌شود عدالت را در جامعه مستقر کرد.^{۶۲} ملت ایران در عرصه بین‌المللی دشمنانی دارد که نمی‌خواهند این کشور به پیشرفتی متناسب با عظمت خود نائل شود. آن‌ها به توطئه‌های گوناگون - از جمله، اخلال در امنیت و ثبات کشور - دست می‌زنند تا جلو کارهای عمرانی و پیشرفت و شکوفایی را بگیرند و دولت را با مشکلات روزمره سرگرم کنند.^{۶۳} با این حال حرکتان از اول انقلاب تا امروز سیر صعودی داشته است. نتیجه‌ی این حرکت رو به رشد هم پیشرفتی است که تا امروز حاصل شده است. آن مقداری که به‌تناسب سال‌ها ما به دست آورده‌ایم، با توجه به دشمنی‌هایی که با ما شده است، برجسته است و پیشرفت‌ها جلوی چشم همه است. در امور زیربنایی، کشور پیشرفت کرده است، در خدمات مردمی، کشور پیشرفت کرده است، در معنویات، کشور پیشرفت کرده است، در دانش و فناوری هم همین‌جور. زیربنایی که ما در آن‌ها برجسته و ممتاز هستیم، در درجه‌ی اول عبارت است از ثبات سیاسی کشور. با وجود اختلاف‌نظرها و سلایق سیاسی، دولت‌های گوناگونی سر کار آمدند، لیکن ثبات کشور از اول انقلاب تا امروز استمرار داشته است و کشور به سمت هدف‌ها حرکت کرده است. منازعات و درگیری‌های خطی و جناحی و سیاسی نتوانسته است ثبات سیاسی کشور را از بین ببرد؛ این مهم‌ترین زیربناست.^{۶۴} خود آحاد ملت پشتوانه‌ی این ثبات و استقراری هستند که در کشور وجود دارد؛ و البته متقابلاً بیشترین فایده‌ی این ثبات و استقراری که در نظام سیاسی کشور هست، متوجه و عاید خود مردم است. یک ملت اگر امنیت داشته باشد، ثبات سیاسی داشته باشد، از آرامش دستگاه‌های حاکمیت نظام برخوردار باشد، آن ملت فرصت پیدا خواهد کرد که در میدان‌های گوناگون، به مسابقه‌ی بزرگ بشری وارد شود و پیشتاز باشد. دشمنان خواستند مردم را از میدان‌های لازم‌الحضور خودشان دور کنند ولی نتوانستند؛ خواستند مردم را دچار تشتت آراء کنند تا اختلاف کنند و گریبان یکدیگر را بگیرند و از مصالح کشور و پیشرفت کشور غافل شوند لیکن نتوانستند.^{۶۵} در پژوهش حاضر، با مطالعه مجموعه مستندات پژوهش که منجر به ۱۱۱۹۴ مضمون دارای کد شده

^{۶۱} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۸۴/۳/۲۵

^{۶۲} آیت‌الله خامنه‌ای، مراسم هفدهمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۳۸۵/۰۳/۱۴

^{۶۳} آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار کاروان‌های راهیان نور در دهلاویه، ۱۳۸۵/۰۱/۰۵

^{۶۴} آیت‌الله خامنه‌ای، اجتماع مردم بجنورد، ۱۳۹۱/۰۷/۱۹

^{۶۵} آیت‌الله خامنه‌ای، اجتماع مردم شیروان، ۱۳۹۱/۰۷/۲۴

است، ۱۳۶۵ مضمون در بُعد سیاست داخلی احصاء شد که منجر به ۴۰ مفهوم، ۱۱ مقوله پایه و ۲ مقوله کلان گردید. «مردم‌سالاری دینی» و «ثبات و آرامش سیاسی» تشکیل مقوله‌های کلان در بُعد سیاست داخلی را می‌دهند که دربرگیرنده‌ی ۱۱ مقوله‌ی پایه می‌باشند. مبتنی بر کدگذاری‌های انجام‌شده بر روی مضامین، ۱۱ مقوله‌ی پایه که در بر دارنده‌ی ۴۰ مفهوم می‌باشند در بُعد سیاست داخلی احصا شده است.

بُعد سیاست خارجی

اداره‌ی کشور، به دو بخش تقسیم می‌شود؛ بخش داخل کشور و بخش خارج کشور. البته هر دو بخش داخل و خارج کشور، خصوصیات و پیچیدگی‌های ویژه خود را دارند. بخش سیاست خارجی، در دستان فعال مأموران وزارت خارجه است و بخش سیاست داخلی، دست بقیه‌ی دستگاه‌ها است.^{۶۶} در امر سیاست خارجی، اصول اعلام‌شده‌ی جمهوری اسلامی مبتنی بر سند چشم‌انداز، عزت، حکمت و مصلحت است.^{۶۷} اگر بخواهیم این اصول را بر اوضاع و شرایط پیچیده‌ی امروز دنیا و وضع خاص خودمان تطبیق دهیم، بلاشک فراست، ابتکار عمل، پُرکاری، دقت و پابندی شدید به اصول و آرمان‌ها، جزو وظایف عمومی دستگاه دیپلماسی کشور است.^{۶۸} بنابراین، بر اساس این اصول، دستگاه دیپلماسی کشور به دنبال استحکام جمهوری اسلامی و بیداری اسلامی است. نظام جمهوری اسلامی می‌خواهد اهداف خود را تحقق ببخشد و به‌هیچ‌وجه مایل نیست و اجازه نمی‌دهد که بخواهند کشور را در معادلات رایج جهانی حل کنند و هویت و تشخص ایرانی را از بین ببرند.^{۶۹} همان‌طور که گفته شد، عزت، حکمت و مصلحت، یک مثلث الزامی برای چارچوب ارتباطات بین‌المللی ماست. عزت؛ «الاسلام یعلو و لا یعلی علیه»، «لن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا»؛ بنابراین ما نمی‌خواهیم عزتمان را با تکیه بر نژاد و ناسیونالیسم و حرف‌هایی که متأسفانه همه‌ی دنیا با تکیه به آن‌ها دور خودشان یک حصار می‌کشند، ثابت کنیم. ما برای خودمان، عزت را بر اساس اعتقاد و ایمان توحیدی که خاصیت و شاخصه‌ی تفکر اسلامی است و دل بستن به خدا و محبت به بندگان و خلائق الهی و لزوم خدمت به آن‌ها قائلیم. بنابراین، عزت یعنی تحمیل هیچ‌کس را قبول نکردن. ما بر اساس عزت اسلامی، عزت توحیدی و عزت ملت خودمان حرکت می‌کنیم.^{۷۰} ما اهل ستیزه‌گری نیستیم؛ اما اهل حفظ هویت خود، استقلال خود، عزت خود هستیم. هر کسی که عزت ملت ایران را بخواهد پایمال کند، ملت ایران را تحقیر کند، بخواهد دست سلطه را بر این ملت دراز کند، ملت ایران با غیرت خود، با ایمان خود این دست را قطع می‌کند.^{۷۱} چراکه معتقدیم اگر عزت بود، امنیت هم خواهد آمد. اگر امنیت بود، پیشرفت هم عملی خواهد بود و الا اگر یک ملت تحقیر شد، همه‌چیز او به

^{۶۶}. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار با مسئولان وزارت امور خارجه و سفرا و کارداران جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۹/۵/۱

^{۶۷}. پیام به رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام برای رسیدگی به موارد پیشنهادی دولت، ۱۳۷۸/۰۱/۱۹

^{۶۸}. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار مسئولان وزارت امور خارجه، ۱۳۷۰/۴/۱۸

^{۶۹}. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار مسئولان وزارت امور خارجه و رؤسای نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور، ۱۳۸۳/۰۵/۲۵

^{۷۰}. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار مسئولان وزارت امور خارجه، ۱۳۷۰/۰۴/۱۸

^{۷۱}. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار جمعی از دانش‌آموزان و دانشجویان در آستانه‌ی سالروز سیزده آبان، ۱۳۸۷/۸/۸

بازی گرفته خواهد شد، حتی امنیت او، حتی ثروت او و همه چیز او.^{۷۲} بدیهی است که یک ملت، با هویت اصلی خود، با عزت خود سرافراز می ماند و می تواند به پیشرفت برسد^{۷۳} و اگر یک ملت احساس عزت کرد، پیشرفت خواهد کرد و خواهد بالید؛ اما اگر توسری خورد، استعدادها در او خفه خواهد شد.^{۷۴} لذا معتقدیم، عزت، ایستادگی و مقاومت ملت ما مایه ای اقتدار و پیشرفت کشور ماست؛ این را نمی شود با توهمات مخدوش کرد.^{۷۵} پیشرفت شاخص هایی دارد. یکی از شاخص های پیشرفت یک ملت، عزت ملی و اعتماد به نفس ملی است.^{۷۶} بنابراین اگر بخواهیم این پیشرفت حقیقی انجام بگیرد، باید خصوصیات انقلابی مان را حفظ کنیم، حرکت جهادی مان را حفظ کنیم، عزت و هویت ملی مان را حفظ کنیم و در هاضمه ای خطرناک فرهنگی و اقتصادی جهانی هضم نشویم.^{۷۷} رهبر انقلاب می فرماید: جهانی شدن^{۷۸}، اسم خیلی قشنگی است و هر کشوری فکر می کند بازارهای جهانی به رویش باز می شود. اما جهانی شدن به معنای تبدیل شدن به یک پیچ و مهره ای در ماشین سرمایه داری غرب، نباید مورد قبول هیچ ملت مستقلی باشد. اگر قرار است جهانی شدن به معنای درست کلمه تحقق پیدا بکند، باید کشورها استقلال خودشان استقلال اقتصادی و استقلال سیاسی و قدرت تصمیم گیری خودشان را حفظ کنند و الا جهانی شدنی که ده ها سال پیش از طریق بانک جهانی و صندوق بین المللی پول و سازمان تجارت جهانی و امثال این ها که همه ابزارهای آمریکایی و استکباری بودند- به وجود آمده، ارزشی ندارد. بنابراین، یک اصل مهم، مسئله ای استقلال است؛ که اگر این نباشد پیشرفت نیست، سراب پیشرفت است.^{۷۹} ملتی که از حقیقت عزت برخوردار شده است و در جاده ای پیشرفت قرار گرفته است، اگر این نعمت را کفران کند، آن وقت مصداق این آیهی شریفه می شود که: «ألم تر الی الذین بدلوا نعمت الله کفرا و احلوا قومهم دار البوار. جهنم یصلونها و بنس القرار»؛ دنیا دوباره دوزخ خواهد شد، زندگی دوباره تلخ خواهد شد. ملت ها اگر ایستادگی نکنند و پیش نروند، دوباره همان سختی و سیاهی دوران ذلت بر سر آن ها سایه افکن خواهد شد. ما امروز در مسئله ای عزت ملی و پیشرفت ناشی از آن با یک الگوی زنده مواجهیم و آن، خود این ملت و این جامعه است؛ یک مدل تجربه شده و امتحان داده. ملت ایران با این مدل، با این الگو وارد میدان شده است.^{۸۰} راه این ملت بزرگ ما که پرورده ای بیانات امام و هدایت های امام است، برای رسیدن به اوج اعتلا و پیشرفت عبارت است از اینکه این عزت ملی را در همه ای عرصه ها حفظ کند. این ملت می تواند به اوج اعتلا برسد، چراکه وقتی

^{۷۲} آیت الله خامنه ای، دیدار جمعی از فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی، ۱۳۹۳/۱۱/۱۹

^{۷۳} آیت الله خامنه ای، مراسم تحلیف و اعطای سردوشی دانشجویان دانشگاه های افسری ارتش، ۱۳۹۲/۰۷/۱۳

^{۷۴} آیت الله خامنه ای، دیدار رئیس جمهور و اعضای هیأت دولت، ۱۳۸۴/۰۶/۰۸

^{۷۵} آیت الله خامنه ای، دیدار زائرین و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۸۵/۰۱/۰۱

^{۷۶} آیت الله خامنه ای، اجتماع مردم اسفراین، ۱۳۹۱/۰۷/۲۲

^{۷۷} آیت الله خامنه ای، دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۴/۱۲/۲۰

^{۷۸} Globalization

^{۷۹} آیت الله خامنه ای، دیدار استادان و دانشجویان کردستان، ۱۳۸۸/۰۲/۲۷

^{۸۰} آیت الله خامنه ای، مراسم بیست و سومین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۳۹۱/۰۳/۱۴

یک ملت قوی شد و اعتلای مادی و معنوی پیدا کرد، امنیت او هم کامل خواهد شد؛ یعنی آسیب‌پذیری او از بین خواهد رفت و دشمنان دیگر طمع نمی‌کنند. اگر ملت ما می‌خواهد به امنیت کامل برسد، اگر می‌خواهد دشمنان دیگر جرئت تهدید او را پیدا نکنند، باید همین راه را برود. اگر پیشرفت و عدالت را می‌خواهد، همین راه را باید برود.^{۸۱} عزتی را که امروز به برکت اسلام و با مجاهدت مردم برای کشور به‌وجود آمده است، باید با همه‌ی وجود حفظ کرد؛ این یکی از میدان‌های مجاهدت است.^{۸۲} در پژوهش حاضر، با مطالعه مجموعه مستندات پژوهش که منجر به ۱۱۱۹۴ مضمون دارای کد شده است، ۱۹۸۳ مضمون در بُعد سیاست خارجی احصاء شد، که منجر به ۶۶ مفهوم، ۱۲ مقوله پایه و ۱ مقوله کلان گردید بر اساس مطالعه مضامین مورد بررسی در این پژوهش، «عزت اسلامی» به‌عنوان مقوله کلان سیاست خارجی در اندیشه رهبر معظم انقلاب اسلامی شناسایی شده است که دربرگیرنده‌ی ۱۵ مقوله‌ی پایه می‌باشند. مبتنی بر کدگذاری‌های انجام‌شده بر روی مضامین، ۱۲ مقوله‌ی پایه که در بر دارنده‌ی ۶۶ مفهوم می‌باشند در بُعد سیاست خارجی احصاء شده است.

روابط میان مقولات و مفاهیم پیشرفت در اندیشه رهبر معظم انقلاب

همان‌طور که در فصل روش‌شناسی پژوهش مطرح شد، در گام پنجم به تکوین نظریه و کشف قضیه‌ها، یعنی ارتباط بسیط میان یک مقوله و مفاهیم آن با سایر مقوله‌ها پرداخته شده است.

مقوله‌ی محوری	مقولات کلان	تعداد مقولات پایه	تعداد مفاهیم	تعداد مضامین	بُعد
جامعه اسلامی ایرانی	سبک زندگی	۱۵	۸۸	۲۸۹۴	فرهنگی
	عدالت اجتماعی	۱۵	۷۶	۱۷۹۵	اجتماعی
	اقتصاد مقاومتی	۸	۵۴	۱۹۱۵	اقتصادی
	تحول در نظام آموزشی پیشرفت علم و فناوری	۱۱	۴۰	۱۳۶۵	آموزش، علم و فناوری
	مردم‌سالاری دینی ثبات و آرامش سیاسی	۱۲	۶۶	۱۹۸۳	سیاست داخلی
	عزت اسلامی	۱۰	۵۷	۱۲۴۲	سیاست خارجی
	۱۰	۷۱	۳۸۱	۱۱۱۹۴	جمع کل

^{۸۱}. آیت‌الله خامنه‌ای، مراسم بیستمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۳۸۸/۰۳/۱۴

^{۸۲}. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۸۲/۰۶/۱۹

نتیجه‌گیری

۱. توسعه و پیشرفت موضوعی اساسی در هر جامعه‌ای محسوب شده و ارائه‌ی الگوی مطلوب آن، جزو مسائل پرتکرار در میان اندیشمندان علوم مختلف بوده است. با نگاه حاکمیتی، حرکت در مسیر پیشرفت و تحقق اهداف آن در جامعه، مستلزم بهره‌مندی از الگوی خط‌مشی گذاری شایسته و کارآمد بومی است. در این راستا، سیاست‌ها و منویات رهبر معظم انقلاب اسلامی به‌عنوان منبعی غنی و بی‌بدیل با رویکرد تفسیری و با روش نظریه‌پردازی داده بنیاد مورد کنکاش قرار گرفت.
۲. الگوی خط‌مشی گذاری جامعه اسلامی ایرانی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، منظومه‌ای گفتمانی است که ابعاد، مقولات، مفاهیم و شاخص‌های پیشرفت را در لایه‌های مختلف نشان می‌دهد.
۳. این الگو در ابعاد شش‌گانه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاست داخلی، سیاست خارجی و آموزش، علم و فناوری دارای دو سطح از مقولات کلان و مقولات پایه و همچنین یک سطح از مفاهیم است. بر اساس این الگو، به‌منظور تحقق پیشرفت، ۱۰ مقوله‌ی کلان در یک مدار در تعامل و ارتباط با یکدیگر قرار دارند.
۴. از آنجاکه رهبر معظم انقلاب معتقدند اگر می‌خواهیم خواسته‌ای در کشور اجرایی شود باید آن را به یک گفتمان تبدیل کنیم، لذا ایشان مبتنی بر یک مدل رفتاری که از آن به‌عنوان «الگوی گفتمانی رهبری آیت‌الله خامنه‌ای» یاد می‌کنیم، به این کار مبادرت می‌ورزند.
۵. الگوی مذکور این‌گونه است که معظم له برای تحقق اهداف اسلامی مبادرت به «مفهوم‌سازی» می‌نمایند، سپس برای تسری این مفاهیم «واژه‌سازی» می‌کنند، تکرار و تبیین این مفاهیم و واژه‌ها، موجب «گفتمان سازی» شده و برای تثبیت و اجرایی سازی گفتمان‌ها، «نهادسازی» می‌کنند. نمودار این الگو در شکل (۲-۱) ارائه شده است. در همین راستا، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و اجزای آن، جزو مفاهیمی هستند که ایشان بر گفتمان شدن آن تأکید کرده‌اند.
۶. با توجه به الگوی رهبری گفتمانی و بررسی منویات معظم له، انبوهی از مفاهیم و واژه‌ها را به دست داده است که آیت‌الله خامنه‌ای تلاش کرده‌اند تا منظومه‌ای گفتمانی از پیشرفت شکل بگیرد.
۷. پیشران‌های مهم جامعه اسلامی ایرانی در اندیشه‌های رهبر معظم انقلاب عبارت‌اند از:
  - ۱-۷. «پیشرفت در عرصه تفکر»؛ که مبنای آن تأکیدات قرآنی بر تعقل و تفکر است و معنای آن تبدیل اندیشه ورزی به یک حقیقت واضح در جامعه است و لازمه آن برنامه‌ریزی بوده و ابزار آن رسانه‌ها و آموزش‌وپرورش هستند.
  - ۲-۷. «پیشرفت در عرصه علم»؛ که ریشه آن پیشرفت در عرصه فکر است و لازمه آن انجام کار علمی عمیق و بنیانی است. ویژگی این عرصه از پیشرفت در این است که دارای ثمرات نزدیک و دم‌دستی است.
  - ۳-۷. «پیشرفت در عرصه زندگی»؛ که گستره آن همه مسائل اساسی مطرح در زندگی جامعه از جمله؛ امنیت، عدالت، رفاه، استقلال، عزت، آزادی، تعاون و حکومت است.

۴-۷. «پیشرفت در عرصه معنویت»؛ که جایگاه آن مهم‌تر از همه عرصه‌های پیشرفت بوده و روح همه عرصه‌های پیشرفت است و با سایر عرصه‌های پیشرفت منافاتی ندارد. نتیجه این عرصه از پیشرفت شایستگی دنیا برای یک زندگی انسانی است و نمونه کامل آن دوران ظهور حضرت بقیه‌الله (عج) خواهد بود.

۸. شاخص‌های پیشرفت اسلامی ایرانی عبارت‌اند از؛ «عدالت»، «استقلال»، «عزت ملی» و «اعتمادبه‌نفس ملی». هر یک از این شاخص‌ها باید در همه ابعاد پیشرفت تجلی پیدا کنند. به‌عنوان نمونه، استقلال فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و علمی باید محقق شود. در همین زمینه باید گفت که اگر تولید ملی شکل نگیرد، استقلال اقتصادی کشور تحقق پیدا نمی‌کند. استقلال اقتصادی یعنی هضم نشدن در هاضمه‌ی اقتصاد جامعه‌ی جهانی که توسط سرمایه‌داران عمدتاً صهیونیستی و بعضاً غیر صهیونیستی برای تصرف منابع مالی همه‌ی دنیا طراحی شده است، لذا اگر استقلال اقتصادی جامعه تحقق پیدا نکرد و کشور نتوانست خودش تصمیم بگیرد و روی پای خود بایستد، استقلال سیاسی کشور تحقق پیدا نمی‌کند و اگر استقلال سیاسی جامعه تحقق پیدا نکرد، پیشرفت محقق نمی‌شود. همین‌طور در حوزه استقلال علمی نیز باید گفت که نمی‌شود علم را از دیگران تمنا کرد. علم، درون جوش و درون زاست. باید استعدادهای یک ملت به کار بیفتد تا یک ملت به معنای حقیقی کلمه عالم بشود. از نظر رهبر معظم انقلاب مسئله‌ی استقلال، یک اصل مهم است که اگر نباشد پیشرفت نیست، سراب پیشرفت است.

۹. اهداف پیشرفت اسلامی ایرانی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای عبارت‌اند از؛

۹-۱. «نیل به حیات طیبه». رستگاری انسان از طریق تأمین دنیا و آخرت، هدف نهایی پیشرفت است و برای رسیدن به رستگاری باید از مسیر جامعه اسلامی و عدالت به‌عنوان اهداف میانی عبور کرد.

۹-۲. «پیشرفت، هم راه است، هم هدف است». پیشرفت به معنای تحرک دائمی است. توضیح اینکه چطور حرکت به جلو می‌تواند هدف قرار بگیرد این است که پیشرفت انسان هرگز متوقف نمی‌شود؛ یعنی خدای متعال انسان را آن‌چنان آفریده است که حرکت او به جلو در میدان‌های مختلف، هیچ‌وقت به حد یقف نمی‌رسد. انسان علاقه‌مند به پیشرفت به هر مرحله‌ای در بُعد مادی و معنوی که برسد، مطمئناً توقف در آن مرحله، برایش معنا ندارد.

۹-۳. «تحقق تمدن نوین اسلامی». اگر پیشرفت همه‌جانبه را به معنای تمدن‌سازی نوین اسلامی بگیریم که یک مصداق عینی و خارجی برای پیشرفت با مفهوم اسلامی است و هدف ملت ایران و انقلاب اسلامی است، این تمدن نوین دو بخش دارد؛ یک بخش، بخش ابزاری است و بخش دیگر، بخش متنی و اصلی و اساسی است. الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت باید جامعه را به هر دو بخش برساند.^{۸۳}

۹-۳-۱. بخش ابزاری عبارت است از همین ارزش‌هایی که ما امروز به‌عنوان پیشرفت کشور مطرح می‌کنیم، از جمله؛ علم، اختراع، صنعت، سیاست، و.. که همه وسیله هستند.

۹-۳-۲. بخش حقیقی، آن چیزهایی است که متن زندگی ما را تشکیل می‌دهد؛ که همان سبک زندگی است.

۸۳. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار جوانان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳

۹-۴. «اقتدار و استقلال». اگر کسی گمان کند که ما باید تلاش کنیم تا به آنجایی برسیم که کشورهای توسعه‌یافته رسیده‌اند، غلط است. البته باید علم و فناوری و دانشی که آنان کسب کرده‌اند را به دست بیاوریم اما علم و تسلیحات نظامی که از دستاوردهای آن است اگر در اختیار ملت عاقل باشد بی‌خطر است در غیر اینصورت مایه ظلم و تهدید ملت‌ها می‌شود.^{۸۴} لذا پیشرفت موجب اقتدار و کمک به استقلال کشور است.

۹-۵. «انجام رسالت جهانی». مسئله کشور ما و انقلاب ما در دنیا این نیست که به‌اندازه یک درصد خاک دنیا یا یک درصد جمعیت دنیا نقش داشته باشیم، بلکه مسئله ما مسئله رسالت در برابر بشریت است. ما در برابر فقر و گرفتاری‌های مردم دنیا، همچون مردم خودمان مسئولیم و این امر نیازمند پیشرفت و اقتدار ما در عالم است.^{۸۵}

۹-۶. «ترویج اسلام». ملت ایران باید کاری کند که عمل اسلامی و خواست اسلامی در کشور ما، با برجستگی در مقابل چشم ملت‌ها قرار بگیرد. طرفداران اسلام باید بتوانند اسلام را در چشم همگان شیرین و پرجاذبه نشان دهند تا امید در دل ملت‌های مسلمان و مستضعف جهان زنده بماند و این امر نیازمند این است که جامعه‌ی ما از لحاظ مادی، معنوی، نظم، امنیت، تلاش‌های اجتماعی و از لحاظ همه‌ی شاخص‌های جامعه پیشرفته، پیشگام باشد.^{۸۶}

منابع

۱. آیت‌الله خامنه‌ای، سید علی. (۱۳۸۲). سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴. دفتر مقام معظم رهبری در ۱۲ آبان ۱۳۸۲. تهران.
۲. آقای نوروزلو، یعقوب؛ آقای نوروزلو، معصومه. (۱۳۹۲). سبک زندگی اسلامی در افق تبیین شده مقام معظم رهبری. مجموعه مقالات مفاهیم، مبانی و ارکان پیشرفت. مقاله منتشرشده در دومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مرکز همایش‌های کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (صص. ۷۲۵-۷۴۲). تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
۳. ابراهیم نژاد، شعبان؛ غلامی، محمد. (۱۳۹۶). ضرورت تدوین الگوی پیشرفت بر پایه استنباط سبک زندگی بر اساس بیانات مقام معظم رهبری. مجموعه مقالات تعمیق و تکمیل الگوی پایه پیشرفت. مقاله منتشرشده در ششمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مرکز همایش‌های کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (صص. ۳۴۲۳-۳۴۴۲). تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
۴. ابطحی، سید حسین؛ منتظر، راحله. (۱۳۹۱). مفهوم شناسی تعاریف و اصطلاحات الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، منشأ علمی، فلسفی و دینی آن‌ها. مجموعه مقالات نقشه راه طراحی و تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مقاله منتشرشده در نخستین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مرکز همایش‌های کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (صص. ۱۰۶-۱۳۷). تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
۵. اشتری لرکی، محمدحسین؛ رضائیان، رهام. (۱۳۹۳). جایگاه پیشرفت علمی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، تحلیل محتوای بیانات مقام معظم رهبری از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۳۹۲. مجموعه مقالات واکاوی مفاهیم در نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان؛

۸۴ آیت‌الله خامنه‌ای، در اجتماع زائران و مجاوران حضرت رضا (ع) در روز عید سعید فطر، ۱۳۷۱/۰۱/۱۵

۸۵ آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار وزیر علوم و اساتید دانشگاه تهران، ۱۳۸۸/۱۱/۱۳

۸۶ آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار فرماندهان و مسئولان عقیدتی سیاسی نواحی مختلف نیروی انتظامی در سراسر کشور، ۱۳۷۰/۱۱/۰۲

- به‌سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت. مقاله منتشرشده در سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مرکز همایش‌های کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (صص. ۲۵۸۹-۲۶۳۷). تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
۶. اخضریان کاشانی، محمدرضا؛ خلیل زاده، سید محمدرضا. (۱۳۹۴). بنیان‌های اقتصاد مقاومتی در بیانات مقام معظم رهبری. مجموعه مقالات واکاوی مفاهیم در نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان؛ به‌سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت. مقاله منتشرشده در چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مرکز همایش‌های کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (صص. ۳۰۵۳-۳۰۸۰). تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
۷. ازکیا، مصطفی؛ غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۴). جامعه‌شناسی توسعه. تهران: نشر کیهان.
۸. الوانی، مهدی؛ شریف‌زاده، فتاح. (۱۳۸۶). فرایند خطمشی گذاری عمومی (چاپ پنجم). تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
۹. الوانی، مهدی. (۱۳۹۵). تصمیم‌گیری و تعیین خطمشی دولتی (چاپ بیست و پنجم، ویرایش سوم). تهران: سمت.
۱۰. امام خمینی (ره). (۱۳۵۸). صحیفه امام (ره). جلد ۹. قم: موسسه حفظ و نشر آثار امام خمینی (ره).
۱۱. انیسی آرانی، محمدرضا؛ محمد دینی، محسن. (۱۳۹۴). سیاست‌های جمعیتی مطلوب جمهوری اسلامی ایران در راستای تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با نگاهی به بیانات مقام معظم رهبری. مجموعه مقالات پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده. مقاله منتشرشده در چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مرکز همایش‌های کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (صص. ۷۳۳۵-۷۳۵۶). تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
۱۲. باربور، ایان. (۱۹۷۴). مدل‌ها و پارادایم‌ها در علم و دین. ترجمه پیروز فطوره چی. (۱۳۸۴). ذهن، ؟ (۲۱ و ۲۲)، ۱۴۵-۱۹۲.
۱۳. بازرگان، عباس. (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته (ویرایش دوم). تهران: دیدار.
۱۴. بانسی، عباداله. (۱۳۹۱). فلسفه حرکت و تأملی بر روش‌شناسی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مجموعه مقالات نقشه راه طراحی و تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مقاله منتشرشده در نخستین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مرکز همایش‌های کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (صص. ۴۴۱-۴۵۶). تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
۱۵. بهشتی زاده، نیما؛ فداکار، هادی. (۱۳۹۵). تبیین اقتصاد مقاومتی و اقتصاد دانش‌بنیان با رویکرد بیانات رهبر معظم انقلاب. مجموعه مقالات الگوی پایه پیشرفت. مقاله منتشرشده در پنجمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مرکز همایش‌های کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (صص. ۱۸۴۳-۱۸۵۶). تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
۱۶. بهمن، شعیب؛ جعفری نژاد، مسعود؛ گلشنی، علیرضا. (۱۳۹۵). ضرورت‌های تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای. پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۵(۱۹)، ۱۰۷-۱۲۹.
۱۷. پوریانی، محمدحسین. (۱۳۸۵). پی آمدهای توسعه‌نیافتگی در چند دهه اخیر در ایران. بصیرت، ۱۳(۳۷)، ۱۶۱-۱۹۶.
۱۸. پیکانی، مهربان هادی. (۱۳۸۸). الگویی برای فرایند خطمشی گذاری در نظام آموزش عالی جمهوری اسلامی ایران. پایان‌نامه منتشرشده دکتری. دانشگاه علامه طباطبایی. دانشکده مدیریت و حسابداری، گروه مدیریت دولتی.
۱۹. تاجریان، علیرضا. (۱۳۹۴). نقشه راه رهبری برای الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی. مجموعه مقالات پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده. مقاله منتشرشده در چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مرکز همایش‌های کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (صص. ۳۷۲۹-۳۷۵۰). تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
۲۰. تسلیمی، محمد سعید. (۱۳۹۲). تحلیل فرآیندی خطمشی گذاری و تصمیم‌گیری. تهران: سمت.
۲۱. توکلی، اعظم. (۱۳۹۴). پیشرفت ایران؛ گذشته، حال و آینده در بیانات مقام معظم رهبری. مجموعه مقالات پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده. مقاله منتشرشده در چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مرکز همایش‌های کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (صص. ۸۶۷-۸۸۵). تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
۲۲. یاور زاده، محمدرضا؛ حاجیانی، ابراهیم؛ مینایی، حسین. (۱۳۹۳). تحلیل اندیشه دکتر صادق زیباکلام در باب توسعه با تمرکز بر نقد کتاب «ما چگونه ما شدیم». مجموعه مقالات واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان؛ به‌سوی نظریه اسلامی

ایرانی پیشرفت. مقاله منتشرشده در سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مرکز همایش‌های کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (صص. ۲۵۶۱-۲۵۸۵). تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت..

23. Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101.
24. Charmaz, C. (1990). Discovering Chronic Illness: Using Grounded Theory. *Social Science and Medicine*, 30(11), 1161-1172.
25. Charmaz, C. (2000). Grounded Theory: Objectivist and Constructivist Methods, in N. Denzin & Y. Lincoln (Eds), *Handbook of Qualitative Research* (2nd edition, pp. 509-535). London & Thousand Oaks: CA: Sage.
26. Creswell, J. (2012). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating*. (4nd). Nebraska-Lincoln: U.S.A.: Pearson.
27. Fernández, Walter D. (2004). Using the Glaserian Approach in Grounded Studies of Emerging Business Practices. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 2(2), 83-94.
28. Glaser, Barney G., & Strauss, Anselm L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: The Strategies for Qualitative Research*. New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.): Aldine transaction.
29. Glaser, Barney G. (1978). *Theoretical Sensitivity: Advances in the Methodology of Grounded Theory*. Mill Valley, California: The Sociology Press.
30. Golafshani, nahid. (2003). Understanding reliability and Validity in qualitative research. *The Qualitative Report*, 8(4), 597-607.
31. Hirschman, A. (1958). *The Strategy of Economic Development*. New Haven: Yale University Press.
32. Kendall, J. (1999). Axial coding and the grounded theory controversy. *Western Journal of Nursing Research*, 21(6): 743-757.
33. King, N., & Horrocks, C. (2010). *Interviews in qualitative research*, London: Sage.
34. Kvale, S. (1996). *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
35. Lee, J. (2001). *A Grounded Theory: Integration and Internalization in ERP Adoption and Use*. Unpublished Doctoral Dissertation. University of Nebreska, In Proquest UMI Database.
36. Leibenstein, H. (1968). Entrepreneurship and Development. *The American Economic*.

Theoretical Foundations of Approaches and Dimensions of Islamic Community in the Supreme Leader's Intellectual System

Mehdi Yaghoubi*¹, Naser Fakhari²

Received: 21-08-2019

Revised: 21-11-2019

Accepted: 24-11-2019

Abstract

At the beginning of the fourth decade of the revolution, entitled Decade of Progress and Justice and providing the necessary backgrounds, revisiting the theoretical foundations of the supreme leader in the approaches and dimensions of Islamic society in the form of designing and formulating an Islamic Islamic model of progress was on the agenda of Naja.

Since defining macro policies in the final design of this model, which will serve as the upstream document of all future policies and plans of this force, must necessarily be inspired by thought and leadership policies. To this end, the present study aims to fill such a void and the necessity of explaining these principles with the focus of the supreme thought that has been developed in the framework of Iranian Islamic policy model.

The result is that this is a systematic model of discourse of various dimensions that seeks to embrace the major categories of "Islamic-revolutionary identity" and "lifestyle", in the social dimension seeks the major issues of "Islamic society" and "social justice", in The economic dimension seeks the macro category of "Resistance Economics", in the dimension of education, science and technology seeks the macro categories "Advancement of Science and Technology" and "Educational System Development", in the domestic policy dimension seeks the "religious democracy" macro and It is "political stability and tranquility" and, in foreign policy, seeks the grand theme of "Islamic dignity."

Keywords: Islamic Society, Iranian, Ayatollah Khamenei, Theoretical Foundations of the Intellectual System, Theory.

---

¹*- Doctor of Architecture. Head of Applied Research Office of FA Semnan

²- Doctor of Public Administration